

Ролята на културемата за разкриване културната семантика на библейски паремии

Румяна Петрова, Диана Стефанова

The Role of the Cultureme in Explicating the Cultural Semantics of Biblical Proverbs. The aim of the paper is to expand the definition of the cultureme which is a term in the metalanguage for describing proverb cultural meaning and to report the results of its application on Biblical proverbs as cultural texts.

Key words: semiotics culturematic analysis, lingvoculturology

ВЪВЕДЕНИЕ

В основата на настоящия анализ лежи семиотичната постановка на Г. Л. Пермяков за знаковия характер на пословицата, според която тя трябва да бъде разглеждана като знак на типична ситуация или отношение между неща. [1] В това определение имплицитно се съдържа идеята, че ситуациите, обозначени с пословици, не са случайни и произволни, а типични за дадена култура. Казано другояче, ако една ситуация не е често срещана, типична, определяща или по някакъв начин важна в една култура, ако тя не е в достатъчна степен значима за нея, тя няма да бъде фиксирана в пословица. Обобщените типични ситуации представляват ментални конструктори или културни модели.

В процеса на комуникация, като използват дадени пословици като знаци на определени и познати и за отправителя, и за получателя ситуации, на практика комуникантите припомнят познати културни модели. По този начин те биват отново извикани на живот и утвърждавани в социалната практика.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Терминът *културен модел* е тясно свързан с когнитивната антропология, направление, за което е характерно възприемането на културата като споделени знания. Куин и Холанд [2] отбелязват, че културните знания са организирани в културни модели. Тези модели според тях са пресупозиционни модели на света, които се приемат без доказателства. Те са споделени в обществото, без това да изключва съществуването на алтернативни модели. Те играят съществена роля в разбирането на света и поведението на хората в него. Куин и Холанд също посочват, че терминът *културни модели* има връзка с използвания от антрополозите от школи термин *народни модели*, с който са характеризирали радикално различните системи от вярвания и нагласи на народите извън Западния свят. Културните модели според Куин и Холанд може да се разглеждат като структури, изградени от културни схеми. В лингвистиката, това, което привлича вниманието към културните знания, е фактът, че в употребата на езика тези знания служат за основа на изводите, които се правят за подтекста на казаното. В тази връзка Доброволски и Пиираинен [3] посочват, че един от петте вида културни знания, които са в основата на фигуративните единици, са знанията за социалното взаимодействие в дадена общност. А във връзка с изграждане значението на пословици Уайт [4] (1987: 155) предлага следния модел, като разглежда процеса като взаимодействие между говорещия и слушащия в устната реч. Но този модел може да се приложи и когато пословицата се употребява в писмената реч.

1 Говорещият забелязва и оценява определена социална ситуация и я съотнася с абстрактен културен модел.

2 Изказва тази гледна точка с пословица, която съдържа една или няколко свързани пропозиции.

3 Изказаната гледна точка се интерпретира от слушащия, който тълкува пропозициите, като ги локализира в съответния културен модел и прави подходящите изводи.

Подобно на модела на Пермяков, по същество моделът на Уайт е семиотичен. Същевременно той акцентира върху някои семантични и културно-прагматични аспекти на паремията. Ако свържем модела за интерпретиране на пословици, предложен от Уайт, с метода за културематичен анализ на Петрова [5] [6], [7], може да очертаем ролята на културемата в културно-прагматичен аспект. Тя се явява свързващ елемент между ситуацията денотат на пословицата и съответния културен модел.

Нека илюстрираме това с пример за употребата на библейската пословицата *A wise son makes a glad father* в следната размяна на реплики:

Linda: Peter's son has secured a place at university for himself. He has always stuck to his parents' advice to persevere in his studies.

John: A wise son makes a glad father.

Linda: Indeed. I wish my son would do the same.

Нека разгледаме отново първия стадий от изграждането на значението в модела на Уайт. Джон забелязва дете, което е постигнало академични успехи, защото е следвало напътствията на родителите си, и свързва тази ситуация с културния модел за възпитанието на децата в семейството. Той назовава тази ситуация с пословицата *A wise son makes a glad father*, защото споделя съдържащите се в нея пропозиции *да се стремиш към знание и да следваш съветите на родителите си носи полза и мъдростта на децата носи удовлетворение на родителите*, които са известни и на останалите членове на лингвокултурната общност, без да е задължително всички да ги споделят.

В пословицата *A wise son makes a glad father* основната културема може да се вербализира по следния начин: мъдростта и проявите на разум в постъпките на децата, които радват родителите им (+)

Тя свързва всички ситуации, подобни на описаната в примера, които можем да разглеждаме като денотат на пословицата, с културния модел за възпитанието на децата в семейството. Другите културеми, които откриваме -- мъдрост (+) и родителско удовлетворение (+), също насочват към този модел.

На второ място откритите културеми могат да участват като аргументи или предикати в още пропозиции, които се съдържат в подтекста на пословицата:

Мъдростта и проявите на разум в постъпките на децата са резултат от вслушването в съветите на родителите.

Децата трябва да се стремят към мъдрост и разум.

Родителското удовлетворение е награда за проявите на мъдрост и разум.

И на трето място културемата отново играе свързваща роля при интерпретирането на пропозициите от слушащия, за да бъде локализиран съответния културен модел. Линда разпознава и тълкува пропозициите, макар и неизказани, и приема „поканата“ на Джон да сподели неговото мнение.

Очертаната тук свързваща роля, роля на стрелка, която сочи към споделените културни модели в лингвокултурната общост, дава основание да свържем културемата с лингвистичната категория индексалност. Бъркс [8] цит. в Дюранти [9]

определя индексалността като „свойството на някои знаци да притежават екзистенциална връзка с обекта на тяхната референция“. Културемата сочи към културните концептуализации по начин, аналогичен на този, по който показателните и личните местоимения, наречията за време, предлозите за място и всички останали деиктични единици сочат към контекста на конкретната ситуация в дискурса.

Можем да добавим към определението за културема следния текст. Тя е знак с индексално свойство, който сочи към аксилогическата матрица на културата. Нейната роля в изграждането на значението на паремииите е да свързва ситуацията денотат на пословицата и пропозициите, които участват при изграждане на значението, с културните модели на лингвокултурната общност.

Нужно е да направим едно уточнение за характера на културемата като знак. Тя е знак, който участва в комплекса от знаци, изграждащи пословицата. П. Гржибек посочва, че пословицата се състои от други знаци, т.е. тя е супер-знак, сложен знак или комплекс от знаци. Той отбелязва това във връзка с наблюдението, че в традицията на семиотичните изследвания върху пословици се наблюдават два подхода. Първият е свързан с разглеждането на пословицата като единно цяло. Този подход разглежда взаимоотношенията между пословицата като знак и другите знаци в паремиологичната система. Другият подход разглежда пословицата като сложен знак, съставен от думите знаци, които я изграждат. В модела, който предлагаме, пословицата се разглежда като сложен знак, съставен от други знаци, които принадлежат към различни категории. [10] Освен думите, които изграждат пословицата, ние включваме в модела и културемите, които са знаци с различен от думите характер. Ние приемаме, че те могат да имат вербален израз само условно. Тъй като е само част от метаезика, с който може да се опише възникването на паремиологичното значение, културемата се различава от знаците на лексикалните единици. (За възможността знаци от различни класове да влизат в състава на сложни знаци виж Морис [11] цит. в Гржибек [12].

За да подкрепим твърдението за индексалната роля на културемата анализирахме 97 пословици от Книга на притчите. Пословиците са ексцерпирани от сборник с библейски пословици, съставен от В. Мийдър. [13]

Анализът проведохме в следната последователност:

1. За всяка от пословиците извлякохме съдържащите се в нея културеми.
2. Формулирахме пропозиции, в които културемите са в ролята на аргумент или предикат.
3. Очертахме културните модели, към които културемите сочат.

Получихме следните резултати Откритите културеми и формулираните пропозиции ни насочиха към три основни културни модела

- на семейния живот
- на благополучието на домакинството и
- на отговорното социално поведение.

В модела на семейния живот се очертаха няколко културни схеми *добрият родител, добрият и лошият син и отношенията в семейството и добродетелната и покварената жена*. В модела на благополучието на домакинството - *работливият и немарливият стопанин, отношението към богатството и бедността и вземането назаем*. И на трето място в модела на отговорното социално поведение – *културните схеми мъдрост и безумие, добродетел и порок и отношенията със съседите и приятели*. Тези резултати, получени от анализа на сравнително малък брой пословици, за чийто първоизточник се смята *Книга на притчите*, не противоречат на получените резултати от

подробния културематичен анализ на Петрова [14] на пълния ѝ текст. Те ни дават основание да продължим да търсим доказателства за индексалните характеристики на културемата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като основен термин в метаезика на лингвокултурологията, културемата се използва при описването на паремииологичното значение. Изясняването на нейната свързваща роля е важно за изучаването на взаимодействието между езика и културата. Определянето ѝ като знак с индексални и аксиологически характеристики допринася за обясняването на нейната същност.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Пермяков, Г. Л. Основы структурной паремииологии. Москва: Наука.1988,с. 21
- [2] Quinn, N. D. Holland, Culture and cognition. In Holland, D. N. Quinn. (eds.) Cultural models in language and thought. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, pp 3-40. P.
- [3] Dobrovol'skij, D., E. Piirainen. Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives. Amsterdam: Elsevier, 2005, Chapter 10.
- [4] White, G. Proverbs and cultural models: An American psychology of problem solving. – In: Holland D. and N. Quinn (eds.) Cultural models in language and thought. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 151-172, 155.
- [5] Петрова, Р. Лингвокултурологично съпоставително изследване на английски и български пословици. Дисертация. София: БАН – Институт за български език. 2006, с. 38-39.
- [6] Петрова, Р. Културемите в Книга на притчите (The Book of Proverbs) в Авторизираната версия на Библията (AV/KJV). Русе: Лени-Ан, 2012, с. 66-67.
- [7] Петрова, Р. Български паремии за присмех и похвала. Лингвокултурно изследване (скала на културемите.) Русе: Издателски център на Русенски университет „Ангел Кънчев“., 2013, с. 35-42.
- [8] Burks, A. W. Icon, Index, Symbol. *Philosophy and Phenomenological Research*, 9 (1949): 673-89.
- [9] Duranti, A. Linguistic Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, p. 17.
- [10] Grzybek, P. Semiotic and semantic aspects of the proverb. – In: Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies. Hrizstova-Gotthard, H. and A. M. Varga (eds.), De Gruyter Open, 2014, pp. 68 – 111, p. 74.
- [11] Morris, C.W. Signs, Language, and Behavior. New York: Braziller, 1946, p. 355.
- [12] Grzybek, P., 2014, op. cit., p. 72.
- [13] Mieder, W. Not by bread alone: Proverbs of the Bible. Shelburne, Vermont: The New England Press, 1990.
- [14] Петрова, Р. Културемите в Книга на притчите, 2012.

За контакти:

Доц. д-р Румяна Петрова, Катедра “Европеистика и международни отношения”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082-888 811, e-mail: roumyana.petrova@yahoo.com

Диана Стефанова, Катедра „Чужди езици“ Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 082-888 532, e-mail: dstefanova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.

Приложение

Извадка от анализа на 97 пословици,
за чийто първоизточник се счита Книга на притчите
Пословици, чиито културиemi сочат към културния модел на семейния живот

Културна схема *Добрият родител*

Spare the rod and spoil the child

култура: строгост и вискателност при възпитанието на децата (+)

пропозиции: Липсата на строгост и вискателност не дава добри резултати при възпитанието на децата

Културна схема *Добрият и лошият син*

A wise son makes a glad father

култура: мъдростта и проявите на разум в постъпките на децата, които радват родителите им (+)

пропозиции: Да се стремиш към знание и да следваш съветите на родителите си носи полза.

Мъдростта на децата носи удовлетворение на родителите.

A foolish son is the calamity of his father

култура: неразумният син (-)

пропозиции: Неразумното поведение на децата носи огорчение на родителите.

Културна схема *Отношенията в семейството*

A brother offended is harder to be won than a strong city.

култура: обида към близък роднина (-)

пропозиции: Обидата на близък човек не бива да се допуска.

Последиците от обидата са лоши и трудно поправими..

He that troubles his own house shall inherit the wind.

култура: раздор в собствения дом (-)

пропозиции: Този, който причинява раздор в собствения си дом, ще страда.

Да предизвикваш раздори в собствения си дом е лоша постъпка.